

Нетрадиційний урок фізики

Багато проблем нашого суспільства мають одну критичну точку – сучасна школа. Саме тут на уроці йде підготовка розуму або до звичайного існування на рівні виживання, або до незвичайної активної діяльності з перетворення себе та просуванню до позитивного та розвиненого майбутнього – як свого, так і всього суспільства. Адже урок – це не тільки «основна форма організації учбового процесу», це ще й те, які уроки ми маємо в організації нашого життя. Навчання цьому процесу починається в школі.

Давня мудрість говорить: «Звичка - друга натура». Сьогодні цей афоризм набуває дещо інший зміст: це друга основа людської особистості. Література уточнює: «друга натура» – це створені самою людиною умови її існування. Від того, яким чином звички були вироблені, тобто звідки та в результаті яких зовнішніх впливів або взаємодій вони з'явилися, залежить якість поведінки. Отже, є різні уроки, завдяки яким виробляються різні потреби та звички поведінки: ставитись до знань з пізнавальною активністю, зацікавлено, як користувач, поверхнево, байдуже тощо.

У словниках зміст слова «традиційний» трактується як повсякденний, поширений, загальноприйнятий, звичайний, ординарний. В цих трактуваннях є позитивні значення – нормальний і, навіть, постійний. Тому можна сказати, що звичайний, традиційний урок – це перевірена часом форма нормального та стабільного пізнання для нормального та стабільного життя.

Що ж тоді – нетрадиційний урок? **Нетрадиційний – не зовсім звичайний – зовсім незвичайний** - урок вважається незвичайним за задумом, організацією, методикою проведення. На цьому шляху можна виділити два підходи:

- нетрадиційний урок як відхід від чіткої структури комбінованого уроку та поєднання різноманітних методичних прийомів;
- форми уроку, що з'явилися останнім часом та завойовують все більш міцні позиції в сучасній школі.

В межах заданої програмою навчання загальної мети «не зовсім звичайні уроки» мають свою власну мету – підняти інтерес учнів до навчання і, тим самим підвищити ефективність вчення. Деякі подібні уроки за об'ємом і змістом матеріалу, що розглядається, часто виходять за межі звичайної шкільної програми і передбачають творчий підхід з боку вчителя і учня.

Такий урок для учнів – перехід в інший стиль спілкування, позитивні емоції, можливість відчувати себе у нових якостях. Все це – можливість розвивати свої творчі здібності, по новому оцінити роль знань та побачити їх

застосування на практиці; відчутти взаємозв'язок різних наук; виховати самостійність і дещо інше відношення до своєї праці.

Для вчителя *не зовсім звичайний урок* – можливість, з одного боку, краще узнати і зрозуміти учнів, оцінити їх індивідуальні можливості, вирішити певні проблеми (наприклад, спілкування в класі); з іншого – це можливість самореалізації, творчого підходу до роботи, втілення власних ідей.

Зовсім незвичайний урок розвиває ті процеси, які почалися на не зовсім звичайному уроці – від власної мети і змісту до форм і методів роботи. Оскільки мова йде про порівняння з традиційним уроком, є можливість класифікувати нетрадиційні уроки, тобто віднести їх до різних класів з метою більш чіткого уявлення про роботу на них із змістом, методами тощо.

Як правильно визначати – *класифікація чи типологія уроків?* Обираючи з великого масиву інформації саме ту, яка необхідна вчителю, він, як правило, спирається на свою інтуїцію, а не які-небудь наукові основи, оскільки різні автори трактують ці поняття по-різному. Тому не завжди такі різні трактування можна вважати науковими основами викладання. Класифікація, тобто розподіл по класах, допомагає виділити загальні основи в тому випадку, коли є необхідність вибирати найбільш необхідну інформацію, цікаву, що підходить до уроку. Зараз не зовсім звичних методів навчання і уроків в цілому – велика кількість, але далеко не всі вони відповідають загальноприйнятим уявленням про нестандартність в освіті, не завжди відповідають уявленням про урок або метод.

Тому на даному етапі ми маємо суттєві недоліки, що зменшують педагогічну ефективність навчального процесу, а саме:

- безсистемність (стихійність) використання: виключенням є, мабуть, тільки уроки за лекційно-семінарською системою, що прийшли з практики вищої школи і тому найбільш обґрунтовані; але ця система застосовується головним чином у старших класах і не містить (або мало містить) деякі нові форми уроків;

- відсутність прогнозу позитивних змін – зростання якості знань і вмінь, досягнень у розвитку учнів; не всі вчителі можуть правильно визначити головну ідею і мету уроку, його розвиваючі можливості;

- головну роль відіграють репродуктивні технології навчання – увага приділяється, в основному, формі організації навчального процесу, а не його змісту, - це відображається на кількості і якості умовиводів, підсумкових форм діяльності;

- перевантаження окремих уроків учбовим матеріалом, часто фактологічним: особливо це відноситься до інтегрованих уроків, учбових конференцій тощо. Відсутні етапи спілкування, переважає робота з фактичним матеріалом, іноді таким, що не має особливого освітнього значення. Факти, що наводяться, цікаві для учнів, але їх освітнє та розвиваюче навантаження незначні.

Типологія – розподіл за типами, тобто за різними зразками чогонебудь, а не за основами.

В залежності від цілей, що плануються, окремі форми уроків можуть бути віднесені до різних типів, наприклад, інтегровані уроки-дослідження. На таких уроках учні можуть засвоювати нові знання з різних навчальних предметів, їх часто проводять два-три вчителі. Однак, якщо вони проводяться на відомому учням матеріалі, то це скоріше уроки систематизації, узагальнення та повторення знань. Те ж саме можна сказати й про уроки-подорожі: адже якщо вони закінчуються описом нових вивчених явищ природи, то це – уроки отримання нових знань. Якщо вчитель розподіляє ролі учням з різних «спеціальностей» (наприклад, журналіст, еколог, фізик, лікар і т. п.), то це знову-ж-таки уроки формування нових знань і можливе включення таких уроків і в групу комбінованих.

Особливо складно класифікувати уроки ігрової форми. Ігрові технології навчання відрізняються виключною різноманітністю. Основний мотив гри – не результат, а сам процес: це підсилює їх розвиваюче значення, але робить менш очевидним освітній ефект. Без сумніву, у ігрових уроках є й освітні можливості, якщо їх розглядати у системі.

Уроки вчать слухати, аналізувати, вчитись вирішувати спірні питання, переконувати, відстоювати свою думку, прислухатись до думки товариша, знаходити швидкий вихід з ситуації, що склалась, розв'язувати проблемні питання.

Основні групи нетрадиційних уроків

1. *Уроки із зміненими способами організації*: урок-лекція «парадокс», лекція-огляд, захист знань, захист ідей, урок-зустріч, урок взаємоконтролю, урок творчого застосування.

2. *Уроки, що спираються на фантазію*: урок творчості, урок-казка, урок-інструктаж, урок – творчий звіт, урок-твір, урок-вернісаж, театралізований урок (салон, вистава, студія, сюрприз), урок імітаційного моделювання, урок-діалог.

3. *Уроки, що імітують будь-які види робіт або занять*. Наприклад, урок-екскурсія:

- *види*: за змістом навчального матеріалу (тематичні, комплексні), за місцем проведення, за основною дидактичною метою, за місцем даної екскурсії у вивченні теми; за часом проведення відносно тем, що вивчаються, - вступні, поточні, попередні, комплексні, такі, що супроводжують підсумкові або заключні;

- *форми*: історичні екскурсії з предмету, кіно- або телеекскурсії; уроки узагальненого повторення з теми, розділу, курсу; урок – заочна екскурсія, комплексна екскурсія, урок-експедиція, урок – захист проєктів; подорож у минуле, заочна подорож країною... «теплофляндія», «кінематика», «динаміка» тощо.

4. *Уроки-змагання з ігровою основою*.

- *Урок – ігрова технологія, урок з дидактичною грою. Види:* навчальні, контролюючі та узагальнюючі дидактичні ігри.

- *Урок – рольова гра. Види:* імітаційні (спрямовані на імітацію певної професійної дії), ситуаційні (пов'язані з розв'язанням вузької конкретної проблеми – ігрової ситуації), умовні (розв'язання учбових або виробничих проблем). *Форми:* уявні подорожі, дискусії з розподілом ролей, прес-конференції, урок – перевірочний кросворд, урок-лото, урок-доміно, урок-змагання, урок-турнір, урок-бліц-турнір, урок-гра «клуб знатоків» тощо.

- *Урок – ділова гра. Види:* виробничі, організаційно-діяльнісні, проблемні, учбові та комплексні.

- *Урок-КВК, гра-узагальнення «Що? Де? Коли?», урок-естафета, урок-подорож, урок винахідництва або захисту учнівських проектів, урок-зоряний час.*

- *Урок-гра «морський бій», урок-гра «хто кращий?», урок-гра «сходження», урок «щасливий випадок», урок-гра «хрестики-нолики», урок-конкурс, гра-тренінг, «зоряний час», узагальнюючий урок-захист, «поле чудес».*

5. *Уроки, що передбачають трансформацію стандартних способів організації:* урок – огляд знань, урок-семінар, підсумкова співбесіда, урок-залік, урок-бесіда, урок-консультація (тематичний, цільовий), урок роботи над помилками, урок-аналіз результатів контрольної роботи або заліку, урок-практикум, урок моделювання.

6. *Уроки, засновані на оригінальній організації навчального матеріалу:* урок взаємонавчання, урок-«еврика», урок-роздум, урок-огляд, урок-анотація, урок пам'яті, урок відкритих думок, урок-есе, урок-панорама, урок – усний журнал, філософський урок, урок життя, урок-діалог, урок – портрет, урок-монтаж тощо.

7. *Уроки за аналогією з організованими подіями:* урок-аукціон, урок-ярмарок, урок прес-конференція, урок-захист (дисертації), урок-суд, урок-бенефіс, урок-консиліум, урок-концерт.

8. *Уроки за аналогією з відомими формами і методами діяльності:* урок-дослідження, урок-інтерв'ю, урок-диспут, урок-дискусія (групові, масові дискусії), урок-експертиза, урок дебати (командна дискусія), «круглий стіл», «мозкова атака», «мозковий штурм».

Уроки із зміненими способами організації

Урок-лекція

Шкільна лекція передбачає усне представлення навчального матеріалу, що відрізняється більшою ємністю, ніж розповідь, більшою складністю логічних побудов, образів, доведень, узагальнень, коли необхідно сформулювати цілісне уявлення про предмет.

Основні умови організації уроку у формі лекції:

- якщо навчальний матеріал є складним для самостійного вивчення;

- у випадку використання укрупненої дидактичної одиниці;
- уроки узагальнення і систематизації знань як з одної теми, так і з декількох, а також як завершення для всього курсу;
- вступ у тему;
- уроки, на яких розглядаються нові методи розв'язування задач;
- застосування знань для розв'язання практичних задач.

У *проблемно-розвиваючому навчанні* розглядається наступна типологія лекцій.

1. *Проблемна лекція*. В ній моделюються протиріччя реального життя через їх представленість в теоретичних концепціях. Головна мета такої лекції – набуття знань учнями ніби самостійно.

2. *Лекція-візуалізація*. Основний зміст лекції представлений в образній формі (малюнки, графіки, схеми тощо). Візуалізація розглядається тут як спосіб передавання інформації за допомогою різних знакових систем.

3. *Лекція-дует*. Представляє собою роботу двох вчителів або учителя і учня, які читають лекцію з однієї теми і взаємодіють на проблемно-організаційному матеріалі як між собою, так і з учнями. Проблематизація відбувається як за рахунок форми, так і за рахунок змісту.

4. *Лекція-прес-конференція*. Зміст оформлюється за питаннями учнів із залученням кількох учителів.

5. *Лекція-консультація* близька за типом до лекції-прес-конференції. Відмінність полягає в тому, що, як правило, лектор – грамотний спеціаліст, але погано володіє методами педагогічної діяльності. Консультавання через лекцію дозволяє активізувати увагу учнів і використати його професіоналізм.

6. *Лекція-провокація* або лекція із запланованими помилками. Формує вміння учнів оперативно аналізувати, орієнтуватись в інформації та оцінювати її.

7. *Лекція-діалог*. Зміст подається через певну кількість питань, на які учень повинен відповідати безпосередньо протягом лекції. До цього типу відноситься також *лекція із застосуванням техніки зворотного зв'язку*, а також *програмована лекція-консультація*.

8. Лекція із застосуванням ігрових методів (мозкова атака, метод конкретних ситуацій тощо). Учні самі формулюють проблему і самі намагаються її розв'язати.